

Вячеслав ШТАНЬКО

ORCID: 0009-0007-4253-443X

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ БАЛАНСУ ПРИВАТНИХ І ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Цифрова трансформація суспільства на сьогодні є на стільки ж очевидною, наскільки й не дослідженою. Зміни, що вже відбулися – докорінні. Наступна очікувана хвиля змін прогнозується дослідниками як переламна та докорінна і може за впливом на розвиток суспільства перевершити наслідки Реформації. Необхідно визнати, що сучасне правове регулювання сфери інтелектуальної власності (далі також – ІВ) було сформовано на принципах, що виникли до третьої науково-технічної революції, а лівова доля актуального законодавства є результатом діяльності правників, що жили до появи Інтернету Web 2.0. Звісно правове регулювання завжди відстає від соціальних змін і це є нормою, але в даному випадку фокус зміщується на те, що регулювання питань інтелектуальної власності у сфері високих технологій та зокрема сфери ІТ не відповідало вимогам сучасності вже 1986 році, коли А. Моріта – співзасновник SONY написав, що комп'ютерні програми унікальні та потребують нової форми правової охорони, а патенти та авторське право для цього не підходять [1]. Його слова й до сьогодні зберігають актуальність через те, що існуюча система правового регулювання так і не зазнала принципових змін. І саме в такому стані людство підійшло до революції штучного інтелекту (далі також – ШІ), яку ми сьогодні спостерігаємо. Це неминуче виводить проблему балансу публічних і приватних інтересів на принципово новий рівень та як ніколи раніше актуалізує її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема балансу публічних і приватних інтересів у різні часи досліджувалася у роботах таких учених, як: Н. Блажівська, Л. Лессіє, В. Луць, С.Савченко, О. Чепис та ін.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

Метою статті є з'ясування ступеню впливу цифрової трансформації суспільства на можливість подальшого підтримання балансу приватних і публічних інтересів у сфері ІВ.

Виклад основного матеріалу. Виключне право інтелектуальної власності, як і право приватної власності, було відсутнє в Україні протягом всього «советського» періоду існування країни – все належало державі. Виключні права авторів визначати долю своїх творів і винаходів вважалися проявами буржуазної ідеології і не допускалися. Розвиток інституту інтелектуальної власності в сучасному її розумінні сприймався лише як черговий доказ надмірного збагачення в капіталістичному світі. Але історичні факти дозволяють стверджувати, що видатні творці були здатні заперечити таке спрощене сприйняття. Так, винахідник пеніциліну відмовився від виключних патентних прав (фактично монополії), вважаючи, що його «відкриття принесе користь усьому людству» [2]. А, винахідник вакцини від поліомієліту свідомо не запатентував її, бо хотів, щоб вона використовувалася якомога ширше «це мій подарунок усім дітям світу» [3]. І це не єдині подібні приклади, та одні з найяскравіших.

Як бачимо, врахування публічних інтересів може відбуватися не лише внаслідок правового регулювання, державного примусу або ідеологічної визначеності. Особистих поглядів і переконань творця може бути цілком достатньо.

Та виключення лише підтверджують правила – подібні випадки поодинокі, а суспільство дуже часто не може чекати доброї волі індивіда, саме тому публічний інтерес достатньо часто переважає. Відтак навіть найпрогресивніші країни світу мають у своєму законодавстві інститут примусового ліцензування (державного дозволу на використання результату науково-технічної діяльності без погодження з автором), що покликаний відновити баланс інтересів виключно у передбачених законом випадках [4].

Таким чином баланс публічних і приватних інтересів не є статичним і перебуває у процесі перманентних змін, напрям і темп яких визначає черговий етап розвитку суспільства.

Але реальність завжди складніша за теоретичну конструкцію. Сама можливість відчуження майнових прав інтелектуаль-

ної власності (ст. 424 ЦК України, ст. 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ін) породжує реальність, в якій майнові права інтелектуальної власності можуть бути не лише предметом ринкових відносин і змінювати власника, як і будь-який інший актив. Часто вони по аналогії з фондовим ринком є частиною економіки, що тільки частково перетинається з реальним сектором. В такому випадку права ІВ не «стимулюють інноваційний розвиток», вони виконують роль засобу збагачення просто унаслідок факту існування. Дуже часто провести межу між легальним ліцензуванням та «патентним тролінгом» достатньо важко [5]. Але, якщо перше є безсумнівним благом для суспільства, то друге в кращому випадку є ілюстрацією «зловживанням правом».

Ще у 2009 році В.В. Луць зазначав, що одночасно із підвищенням ролі принципу свободи волевиявлення сторін договору спостерігається і певний зворотній рух, а саме запровадження ряду законодавчих обмежень, метою яких є «захист прав слабкої сторони» та забезпечення «збалансованого розвитку майнового обороту». Через 15 років можемо лише переконатися у правильності цих думок, що лише набувають ще більшої актуальності та потребують додаткового розширення [5, С. 54].

У періоди загострення економічної ситуації у країні питання пошуку балансу одразу опиняються в зоні уваги законодавця. Бажаючи спростити умови ведення бізнесу та підвищити інвестиційну привабливість країни в 2020 році парламент прийняв Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів», який окрім іншого встановлює, що положення законів України «Про Антимонопольний комітет України» і «Про захист економічної конкуренції» не застосовуються до об'єктів права інтелектуальної власності та/або здійснення діяльності, пов'язаної з їх використанням, а також до правовідносин, що виникають у процесі будь-якого використання об'єктів права інтелектуальної власності.

Сама суть виключних майнових прав полягає у монопольному праві використовувати самому, дозволяти та забороняти третім особам використовувати ІВ. Тому ми постійно будемо стикатися із необхідністю змін регулювання відносин у сфері ІВ, то виводячи їх з під дії антимонопольного законодавства, то повертаючи назад.

Якщо монопольне володіння окремим патентом не виглядає загрозливим для суспільства, то збільшення їх кількості до 10 або 1000 (особливо коли всі вони стосуються однієї вузької сфери) вже викликає певні занепокоєння. Але володіння патентами, це не теж саме, що й володіння часткою у статутному капіталі або доля ринку, визначена АМК. Це лише можливість впливу, яка й досі не чим не обмежена. А вплив без сумніву може бути визначальним.

В умовах цифрової трансформації суспільства зосередження виключних прав ІВ більше не є лише конкурентною перевагою на ринку. В сфері ІТ це реальна можливість перемогти конкурентів і прямо чи опосередковано контролювати активність користувачів (тобто клієнтів). Facebook не лише витіснив з ринку MySpace завдяки більш інноваційним підходам та кращому позиціонуванню. Часто його вплив на життя окремого громадянина є не меншим, ніж вплив держави.

У 2018 році широкого розголосу набули факти того, що компанія Cambridge Analytica, акумулювавши BigData (до 5000 вимірних показників) щодо 240 мільйонів американців (в тому числі 87 мільйонів користувачів, отриманих ними через вразливість фейсбук), змогла суттєво впливати на хід президентських виборів у США 2016 році [7, 8].

Можна констатувати, що й до сьогодні наукова дискусія в основному відбувається в площині проблематики балансу інтересів окремого автора (власника майнових прав ІВ) та суспільства. Але спочатку поза увагою залишається можливість відчуження прав ІВ, потім їх неврегульоване накопичування. А ще через деякий час транснаціональні компанії користуються правами на рівні окремого автора, який за замовчуванням виступає у відносинах із суспільством як «слабка сторона» [5] та потребує визнання і

дотримання його прав, в той же час виступаючи технологічною монополією на ринку зі схильністю до регулювання поведінки користувачів (що скоріше має бути притаманно державі).

У 2021 році А.С. Нойбауер у своїй статті, присвяченій ШІ зазначив, що навіть найдосконаліший ШІ далекий від середнього IQ населення у 100 балів, у 2014 році найвищий IQ ШІ оцінювався у 26 балів (що відповідало показникам 3-річної дитини), а у 2016 році цей показник вже досяг 47 балів – рівня 6-річної дитини [9]. У липні-серпні 2023 року IQ ChatGPT-4 вже оцінювався дослідниками в 155 балів [10]. І це при тому, що середній показник 100 найвищих країн у рейтингу 2022 року перебуває у діапазоні 91-108 балів. Особливо цей показник вражає, враховуючи той факт, що відповідно до існуючого у дослідницькому світі консенсусу, IQ Альберта Ейнштейна був у діапазоні 160-190 балів [11]. Тож розвиток IQ ШІ від немовляти до генія відбувся за 10 років. Але ШІ, на відміну від людини, немає біологічних обмежень щодо подальшого швидкого прогресу та збільшення цього показника, що неминуче призведе до докорінних змін у всьому суспільстві та академічній спільноті зокрема.

Загалом, з'ясування природи та механізмів систем ШІ, таких як GPT-4, є величезним викликом, який раптово став важливим і терміновим хоча б через те, що GPT-4 на думку дослідників із Microsoft вже можна розглядати, як ранню версію системи загального штучного інтелекту [12]. Можна припустити, що саме через усвідомлення важливості та незворотності пов'язаних із цим суспільно-політичних змін, питання штучного інтелекту було одним з тих, що були винесені на обговорення між керівниками країн КНР та США, що відбулося 17 листопада 2023 року [13].

Висновки. Баланс публічних і приватних інтересів не є і не може бути статичним. Це безупинний процес, що постійно наздоганяє зміни у суспільстві, які вимагають його чергового відновлення. Швидкість змін у сфері технологій набагато перевершує темпи суспільних змін, що значно ускладнює своєчасність їх правового регулювання. Відносини у сфері інтелектуальної власності, особливо коли це стосується ІТ, впливають не лише на учасників ринку, а й на суспільство в цілому. Технологічні монополії

порушують існуючий баланс і є схильними до регулювання поведінки користувачів, перетягуючи на себе квазідержавні функції. Найближчі роки штучний інтелект значно прискорить процеси цифрової трансформації суспільства. За відсутності адекватного та своєчасного правового регулювання «слабкою стороною» в такому разі стане саме суспільство.

1. A. Morita, E. Reingold, M. Shimomura *Made in Japan: Akio Morita and Sony*, 1986, 309 p
2. Howard Walter Florey and Ernst Boris Chain: *Scientific Biographies Science History Institute*. Дата звернення 17.01.2024 <https://www.sciencehistory.org/education/scientific-biographies/howard-walter-florey-and-ernst-boris-chain/>
3. Orsini D., Martini M. *Albert Bruce Sabin: The Man Who Made the Oral Polio Vaccine Emerging Infectious Diseases* • www.cdc.gov/eid • Vol. 28, No. 3, March 2022 Дата звернення 17.01.2024 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8888238/>
4. Carlos M. Correa *Intellectual Property Rights and the Use of Compulsory Licenses: Options for Developing Countries University of Buenos Aires, Argentina*, 1999 – 36 p. Дата звернення 17.01.2024 https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Rights_and_the_Use_of_Co.pdf
5. Чепис О.І., Булеца С.Б., Олійник Р.Б., Ревуцька І.Е. Литвин С.Й. *Право інтелектуальної власності: навчально-методичний посібник для студентів юридичного факультету*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. 52 с.
6. Луць В.В. *Договірне право України: сучасний стан і тенденції розвитку* *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2009. № 2 (11). С. 52—55.
7. *Cambridge Analytica parent firm SCL Elections fined over data refusal BBC dated 10 January 2019*. Дата звернення 13.12.2023 <https://www.bbc.com/news/technology-46822439>;
8. Джо Вестбі, дослідник Amnesty Tech «Великий злам»: *Cambridge Analytica – тільки вершина айсберга Amnesty International Ukraine*, опубліковано 24 червня 2019 року. Дата звернення 13.12.2023 <https://www.amnesty.org.ua/velykuj-zlam/>
9. Aljoscha C. Neubauer. *The future of intelligence research in the coming age of artificial intelligence – With a special consideration of the philosophical movements of trans- and posthumanism Intelligence*.

Volume 87, July–August 2021, 101563. – P. 6 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160289621000477>

10. Eka Roivainen. *AI's IQ Scientific American Magazine. Volume 329, Issue 1, July/August 2023, P. 7 <https://www.scientificamerican.com/article/i-gave-chatgpt-an-iq-test-heres-what-i-discovered/>*
11. Ghislain de Haut de Sigy. *Quel était le QI d'Albert Einstein? Maxisciences. Онубіковано 12.09.2023. https://www.maxisciences.com/savoir/histoire/quel-etait-le-qi-dalbert-einstein-quotient-intellectuel_art47750.html*
12. Sébastien Bubeck, Varun Chandrasekaran, Ronen Eldan, Johannes Gehrke, Eric Horvitz, Ece Kamar, Peter Lee, Yin Tat Lee, Yuanzhi Li, Scott Lundberg, Harsha Nori, Hamid Palangi, Marco Tulio Ribeiro, Yi Zhang. *Sparks of Artificial General Intelligence Early experiments with GPT-4: Microsoft Research. arXiv Cornell University. P.P. 1, 94. <https://arxiv.org/pdf/2303.12712v5.pdf>*
13. *Remarks by President Biden at the APEC Leaders Retreat Meeting <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/11/17/remarks-by-president-biden-at-the-apec-leaders-retreat-meeting/>*

Штанько В.А. Сучасні проблеми дотримання балансу приватних і публічних інтересів: реалізація авторського права в умовах цифрової трансформації

У статті досліджується вплив цифрової трансформації суспільства на дотримання балансу публічних і приватних інтересів у сфері правового регулювання інтелектуальної власності, зокрема авторського права. Показано, що роль виключних авторських прав змінилася – автор стверджує, що в умовах цифрової трансформації виключні авторські права стають не лише конкурентною перевагою на ринку, але й реальним інструментом контролю за поведінкою споживачів (користувачів). Доводиться, що це призводить до порушення балансу інтересів на користь технологічних монополій. Показано, що майбутнє правове регулювання інтелектуальної власності, зокрема авторського права, має враховувати особливості цифрової епохи та бути спрямованим на захист прав не лише авторів, а й суспільства в цілому. Продемонстровано, що розвиток штучного інтелекту може призвести до ще більшого посилення дисбалансу на користь технологічних монополій внаслідок підміни захисту їх виключних майнових прав і приватних інтересів фактичною появою в них квазідержавних регуляторних можливостей.

Ключові слова: баланс публічних і приватних інтересів, авторське право, цифрова трансформація, інтелектуальна власність, майнові права, виключні права, штучний інтелект

Shtanko V.A. Modern problems of maintaining the balance between private and public interests: exercising the copyright in the conditions of digital transformation

The article examines the influence of the digital transformation of society on the maintenance of the balance between public and private interests in the field of legal regulation of intellectual property, in particular copyright. It is shown that the role of exclusive copyrights has changed – the author claims that in the conditions of digital transformation exclusive copyrights become not only a competitive advantage on the market, but also a real tool for controlling the behaviour of consumers (users). It is shown that this leads to a violation of the balance of interests in favour of technological monopolies. It is shown that the future legal regulation of intellectual property, in particular copyright, should take into account the specificities of the digital age and be aimed at protecting the rights not only of authors, but also of society as a whole. It is shown that the development of artificial intelligence may lead to an even greater imbalance in favour of technological monopolies, as the protection of their exclusive proprietary rights and private interests is replaced by the actual emergence of quasi-state regulatory capabilities.

Keywords: balance between public and private interests, copyright, digital transformation, intellectual property, proprietary rights, exclusive rights, artificial intelligence.